

Г. А. Козубовський
(Київ)

МОНЕТИ В ДОСЛІДЖЕННЯХ УКРАЇНСЬКИХ ПАМ'ЯТОК XIV—XV ст.

Статтю присвячено використанню монет при датуванні середньовічних пам'яток. Проаналізовано широко розповсюджені монети: дати їх випуску, місця чеканки, ареали обігу, легенди.

Ключові слова: монета, аверс, реверс, легенда, чеканка, монетний обіг, Золота орда, дірхем, зріш.

Монетні знахідки традиційно вважаються одними з найінформативніших джерел у вивченні археологічних пам'яток. Особливо це актуально для XIV—XV ст., коли культурний шар зберігається лише фрагментарно, від археологічних об'єктів часто залишається невиразна, заглиблена в материк частина. В таких об'єктах і культурному шарі, як правило, присутня дуже незначна кількість речового матеріалу.

За останні десятиріччя значно поповнено джерельну базу з вивчення окремих категорій знахідок XIV—XV ст. Для багатьох дослідників окремі монети та скарби слугують певним репером у датуванні тих чи інших археологічних пам'яток та речових знахідок (Беляєва 1979, с. 38; Івакін 1996, с. 22, 118—119, 145).

Саме монети — польські напівгроші Владислава Ягайла (1386—1434) — слугували основним датуючим матеріалом у визначенні української кераміки XIV—XV ст., вперше виділеної М.П. Кучерою за результатами розкопок у с. Сокільці та хут. Половецькому (Кучера 1965, с. 208; 1969, с. 177—178).

Для українських земель, де власних копалень дорогоцінних металів не було, іноземна монета слугувала головним джерелом у забезпеченні грошового обігу, була важливим чинником розвитку економічних, політичних та культурних зв'язків. Золотоординські, чеські, польські, ли-

товські, молдавські, руські (львівські), київські, сіверські, гірейські, генуезько-татарські та ін. монети мають свої хронологічні параметри та особливості обігу в різних регіонах України. Але лише знахідки золотоординських та чеських монет мають широке розповсюдження, фіксуються на багатьох пам'ятках XIV—XV ст.

На поселеннях, в культурному шарі, житлах, похованнях, архітектурних спорудах різних регіонів України виявлено багато нового нумізматичного матеріалу (Петрашенко, Максимов 2001, с. 27; Пивоваров 2002, с. 78—114; Рожко 2004, с. 617—636; Погорілець, Саввов 2005, с. 145—153; Івакін 1996, с. 71, 73, 85, 121, 143, 146, 153, 159; Козубовський 1991, с. 2—12; Бокій, Козир, Позивай 2006, с. 4—13; Ельников, Локарев 1997, с. 63—70; Кучинко, Кучинко 2007, с. 105—34; Бейдин, Григорьянц 2007; Шилін, Шиліна 2008, с. 72—77; Пиворович 2008, с. 61—73; Виноградська 2004, с. 76—79; Майко 2007; Огуй 2008, с. 61—70; Шостопап 2007, с. 49—52).

В сучасній історіографії визначаються основні принципи нумізматичної хронології і використання монетного матеріалу в археології, але для східноєвропейських пам'яток більш раннього часу (Потин 1981, с. 86—88; Каменецкий, Маршак, Шер 1975, с. 93—94; Берга 1988, с. 61).

При датуванні українських старожитностей XIV—XV ст. за монетними знахідками привертає увагу наявність багатьох локальних зон із власними особливостями монетного обігу.

Перебування українських земель у складі Золотої Орди обумовлювало масове використання джучидських монет. Розроблена періодизація монетного карбування у Золотій Орді має свої особливості для різних регіонів (Федоров-Дави-

дов 2003, с. 45—60). В цілому домінування тих чи інших груп монет обмежується грошовими реформами 1310/1311, 1380/1381, 1399/1400 рр. Стабільна вага та якість срібних монет обумовлювали надзвичайно довгий час обігу дірхемів, протягом всього періоду між реформами. Наявність точної дати на більшості дірхемів коригує нижню межу тих чи інших археологічних комплексів. Мідні монети практично кожне десятиліття змінювали свій вигляд і вагові норми. На відміну від скарбів срібних монет, у знахідках мідних монет присутні випуски одного чи суміжних випусків.

У 60—70 рр. XIV ст. в Мамаевій Орді викарбовано величезну кількість дірхемів, а також кілька типів мідних пулів. Домінування таких монет в обігу, здебільшого, обмежується 80-ми рр. XIV ст. Певно, цими ж роками обмежується й датування археологічних комплексів з монетами «мамаєвих ханів» (Кубышев 1968, с. 50).

Значна кількість золотоординських монет походить з поховань, що традиційно розподіляються на дві великі групи: монети — «обол мертвих» і монети-прикраси. Золотоординські монети фіксуються у похованнях як осілого, так і кочового населення. В усіх випадках орієнтації могил, крім північної, що вважається ознакою поховань монгольських племен, зустрічаються монети. Найбільша кількість поховань з монетами датується 1340—1360 рр. Найпізніші датуються 20-ми рр. XV ст. (Пигарев 2000, с. 284—285). Якщо, монети — «обол мертвих» хронологічно відповідають обіговим монетам, то монети-прикраси можуть відставати від часу випуску на кілька століть. Непоодинокі випадки, коли монети-прикраси XI ст. знаходились у похованнях XIII—XIV ст. (Потин 1971, с. 78—83).

Окреме місце посідають наслідування золотоординським монетам. Виділяються окремі групи рязанських, московських, суздальсько-нижньгородських, кавказьких, молдавських, київських, сіверських наслідувань (Янин, Янина 1955, с. 120; Фёдоров-Давыдов 1981, с. 53; 1989, с. 15; Kozubowski 1984, s. 122—127; Козубовський 1992, с. 29; Кухар-Онишко, Травкин 2003, с. 84—85; Пиворович 2008, с. 12—67). Серед українських знахідок виділяються три основні групи: наслідування гюлістанським дірхемам Джанібека 752 та 753 р.х. (1351—1353), наслідування ординським дірхемам Абдуллаха та Мухаммеда-Буляка 60—70-х рр. XIV ст. та наслідування Сарай ал-джедідським мідним пулам 751—761 р. х. (1350—1360) з квітковою розеткою.

В Україні зустрічаються й інші групи наслідувань, але в значно скромніших кількостях (Петрашенко 2005, с. 168—169).

Випуск таких наслідувань, певно, здійснювався у кількох феодалних центрах Русі-України та степових містах Золотої Орди у

60—80-х рр. Подібна монета була знайдена у похованні одного з саркофагів Успенського собору Києво-Печерської Лаври, що пов'язується з усипальнею Ольгердовичів (Івакін, Балакін 2000, с. 78—79). З утвердженням монет власних типів і масовим карбуванням дірхема з початку 80-х рр. XIV ст. потреба у виробництві таких наслідувань зникає. Вони не зафіксовані у скарбових комплексах 90-х рр. XIV ст. Тож і більшість археологічних комплексів з такими монетами датуються 60—80-ми рр. XIV ст.

Напевно, на різних пам'ятках час виготовлення наслідувань мідних монет Золотої Орди трохи різнився. Але, як міська монета — наслідування мідних пулів могли з'явитися тільки у місцях з розвинутими традиціями обігу мідної монети у 50—60 рр. XIV ст. Не виключено, що частина їх репрезентує карбування татарських володарів, розбитих Ольгердом у битві на Синіх Водах у 1362 р.

На відміну від власних сіверських монет Дмитра Корибута Ольгердовича (1380—1393) (Козубовський 1992, с. 3—10) та подільських — Костянтина Коріятовича (1380—1388/91) (Погорілець, Саввов 2005, с. 109—110), які є раритетами, київські монети Володимира Ольгердовича (1362—1394) репрезентовані більше ніж 1200 одиницями і поділяються на 7 основних типів (Kozubowski 1984, s. 121—140). У скарбовому матеріалі вони не зустрічаються пізніше середини 90-х рр. XIV ст. Тож і абсолютна більшість знахідок поодиноких монет, певно, обмежується роками правління цього київського князя.

У Західній, Центральній і більшій частині Східної України найбільш масовою датованою категорією знахідок є празькі гроші.

Знахідки празьких грошів розповсюджені на території Чехії, Південної та Східної Німеччини, Австрії, Угорщини, Румунії, Польщі, Білорусі, Литви, Молдови та України. Але хронологія, шляхи надходження та особливості використання чеської монети у різних регіонах Європи і України мали свої особливості (Соболева 1969, с. 72—76; Котляр 1971, с. 68—70).

Гроші з іменами чеських королів Вацлава II (1300—1305), Яна I Люксембурзького (1310—1346), Карла I (1346—1378), Вацлава IV (1378—1419), Георгія Подебрада (1458—1471), Владислава II (1471—1516), Людовіка II (1516—1526), Фердинанда I (1526—1564) не містять дат до 1533 р. Протягом всього періоду карбування 1300—1547 рр. празькі гроші зберігали однакову систему оформлення, змінювались тільки імена володарів, дрібні деталі, якість та вага монет. У багатьох випадках, знайдені на українських пам'ятках монети дуже затерті, часто зберігаються лише кілька літер від імені короля, що є свідченням надзвичайно тривалого перебування в обігу. В датуванні випуску окремих емісій празьких грошів суттєво допомагають напрацювання чеських

дослідників (Castelin 1960, s. 126—167; Pinta 1971, s. 71—80; Vesely 1964, s. 19—46; Vesely 1968, s. 123—138; Hásková 1976, s. 15—26).

Використання хронології та систематизації празьких грошів дозволяють сучасним дослідникам на якісно новому рівні датувати празькі гроші з українських знахідок (Соболева 1965, с. 206—210; Крижанівський 2007, с. 130—131; Рожко 2004, с. 619—636).

Але монети з українських знахідок часто дуже стерті. Значну частину грошів першої половини XIV ст. обрізано, у більшості випадків зрізано по-колу зовнішню легенду аверса, легенду реверса і частину лева. Втрачається зв'язок з первинною вагою, а опробування, яке традиційно здійснювалось і здійснюється для музейних пам'яток, часто дає приблизні і неточні цифри. Суттєву допомогу у визначенні такого матеріалу дає використання методів точних наук, зокрема, спектрального аналізу, поки ще мало доступно для українських дослідників.

На західноукраїнських пам'ятках, у межах сучасних Львівської, Івано-Франківської, Чернівецької та Волинської областей, чи не єдиною категорією нумізматичних знахідок є празькі гроші першої половини XIV ст. Тут зафіксовано близько двох десятків знахідок скарбів та окремих монет з культурного шару, заповнення житлових та господарських споруд.

Про використання празьких грошів у Галицько-Волинській державі свідчать і писемні джерела (Купчинський 2004, с. 161).

Значна кількість знахідок монет Вацлава II, і особливо Яна I Люксембурзького в одних скарбових комплексах з монетами Карла I (1346—1378) передбачає досить довгий час використання монетної маси перших двох чеських королів.

Аналіз скарбів із львівської пивоварні і м. Калуша на Івано-Франківщині вказує на абсолютне переважання монет Яна I Люксембурзького до кінця 40-х рр. XIV ст. (Рожко 2004, с. 619; Крижанівський 2007, с. 131).

Окрему групу становлять обрізані по колу празькі гроші. Практично невідомо обрізаних празьких грошів Вацлава IV. Абсолютна більшість обрізаних празьких грошів концентрується на західноукраїнських землях. За окремими виключеннями обрізані чеські монети не змішуються у скарбових комплексах з іншими групами монет. Привертає увагу надзвичайно мала кількість обрізаних празьких грошів у одних скарбових комплексах з руськими грошиками, карбованими у Львові з початку 50-х рр. XIV ст.

У датованих знахідках обрізані празькі гроші датуються першими роками правління Карла I, 1346—1349 рр. (Рожко 2004, с. 619; Крижанівський 2007, с. 131), або ж взагалі не містить монет Карла I (Грушевський 2004, с. 361—368). Напевно, абсолютну більшість празьких грошів обрізано наприкінці першої половини XIV ст.

Гріш Яна I Люксембурзького виявлено у кочівницькому похованні біля с. Градешка Одеської області. Автори розкопок інтерпретують знахідку як слід грабіжників могили — угорських солдатів (Добролюбський 1986, с. 76—77).

Про проходження празьких грошів вздовж відомого міжнародного шляху до Кафи, чи одного з його відгалужень у середині XIV ст., свідчить скарб з Торговиці, де, крім 167 золотоординських монет від Токти (1310—1311) до Навруза (1359—1360), було і 6 празьких грошів Вацлава II, Яна I Люксембурзького та Карла I (Soboleva 1970, s. 200).

В інших регіонах України більшість монет Вацлава II та Яна I Люксембурзького є результатом випадковості і надходження таких монет з інших територій у пізніші часи, протягом XIV—XV ст.

Збільшується кількість монетарної маси під час тривалого володарювання Карла I (1346—1378), що об'єктивно відтворилося і на українських знахідках. Вони потрапляють і до Центральної України, але ще не стають тут основним засобом обігу. Чудовим прикладом тому є Борщівський скарб, досить чітко датований самим початком 80-х рр. XIV ст. за золотоординськими монетами (Козубовський 1992, с. 6; Зразюк, Хромов 2007, с. 85—95). Наявність трьох обрізаних празьких грошів Яна I Люксембурзького та Карла I, що становлять менше 3 % монет скарбу, свідчить про нерегулярність надходження таких монет. Тому датування археологічних комплексів Центральної та Лівобережної України за монетами Карла I потребує обережного ставлення. На це вказує і значний відсоток монет Карла I у тезавраціях XV ст.

Використання типології і хронології празьких грошів тривалого правління Вацлава IV (1378—1419) для монетного матеріалу із східноєвропейських скарбів показало наявність домінуючої кількості празьких грошів, карбованих після 1405—1407 рр. (Соболева 1965, с. 209). Про таке датування свідчать і останні знахідки (Виногородська 2004, с. 78; Козубовський 1991, с. 2—12).

Протягом першої половини XV ст. більшість празьких грошів було вилучено з обігу шляхом витирання та осідання у скарбах. В останній чверті XV ст. празький гріш перестає бути домінуючою обіговою одиницею. Так, наприклад, у скарбі з с. Райківці на Поділлі, датованому за гирейськими монетами 1488/1489 рр. на 1004 монети було тільки 63 празьких гроша (близько 6 %). У скарбі з с. Івот на Чернігівщині, датованому за золотоординськими монетами Ахмада (1459—1482) на 517 монет було лише 57 празьких грошів (11 %) (Kotlar 1975, s. 36, 45). З початку XVI ст. литовські та польські монети абсолютно домінують у обігу. Це в значній мірі обмежує можливі рамки датування археологічних комплексів за монетами Вацлава IV до 50—100 років.

Окреме місце займають празькі гроші з німецькими контрамарками. Під час та після гуситських

війн чеська монета, яка оберталася у Німеччині, надходила і в Східну Європу. Наявність контрамаркованої монети у скарбі чи археологічному комплексі вказує на досить пізні датованні таких знахідок — від середини XV ст. (Soboleva 1970, № 143, 144, 145; Козубовський 1999, с. 153—155).

Карбування якісної монети у Львові за всіх польських володарів XIV ст. в певній мірі задовольнило галицькі ринки монетою. Руські (львівські) монети Казимира III (1353—1370), Владислава Опольського (1372—1378) і Людовіка Угорського (1370—1382) концентруються на Галичині й у більшості випадків датуються XIV ст. Львівські монети Владислава Ягайла (1386—1434) мають ширший ареал розповсюдження, часто зустрічаються з польськими та чеськими монетами у знахідках першої половини XV ст. (Котляр 1968, с. 80, 131—136).

Не раніше XV ст. датуються комплекси, які містять литовські монети типу «колумни» — «спис із хрестом». Аналіз знахідок, іконографія та метрологія таких монет дозволяють погодитись із дослідниками, які пов'язують ці монети з Вітовтом (1392—1430) (Kiersnowski 1984, s. 154; Ivanauskas, Doucis Robert 1999, s. 24). Хоча існуючий матеріал залишає ще багато дискусійних питань і дає підстави для досить широкого діапазону датування обігу таких монет. Монети цього типу часто зустрічаються у скарбах разом з празькими грошами Вацлава IV (1378—1419). Вони знайдені в одних комплексах з польськими та угорськими монетами середини — другої половини XV ст. (Kotlar 1975, s. 45—48). Археологічні дослідження останніх років лише підтверджують розповсюдженість литовських монет цього типу. Вони досить часто зустрічаються на середньовічних пам'ятках Київщини і Волині.

XV ст. датується і абсолютна більшість знахідок польських монет, які більш характерні для західноукраїнських земель. Масові емісії, посилення польського впливу на Поділлі за Владислава Ягайла (1386—1434) сприяли розповсюдженню тут польської монети вже у перші десятиліття XV ст. Такі монети зустрічаються в культурних шарах міст, замків, поселень.

Розроблені польськими дослідниками основні критерії для датування монет польських королів суттєво допомагають у визначенні часу випуску монети (Kubiak 1970; Kubiak 1998, s. 119—232).

Досить точно датуються знахідки гірейських та кримсько-генуезьких монет. Карбовані з 20-х рр. XV ст. кримсько-генуезькі, а з 40-х рр. XV ст. гірейські монети майже не зустрічаються у скарбах після правління Менглі-Гірея (1467—1515). Наявність дат на гірейських монетах дозволяє досить точно датувати комплекси в межах XV ст. Такі монети набувають поширення не тільки у Криму і Степовій Україні, але й на Поділлі та Київщині.

Регіональні характеристики обігу монет XIV—XV ст. на Україні дозволяють окреслити періоди їх найбільш інтенсивного обігу і, відповідно,

найбільш вірогідного відрізка часу попадання до того чи іншого археологічного комплексу.

Використання напрацювань окремих дослідників з хронології випусків *монет*, у межах правління того чи іншого володаря, суттєво корелює датування пам'ятки. Важливим чинником слугує відсутність тієї чи іншої групи монет на пам'ятці, при наявності інших груп обігових монет. Метрологічні показники суттєво допомагають при датуванні. Якщо вагові показники знайдених монет часто не відповідають встановленій при карбуванні вазі, то проба металу є об'єктивним хронологічним репером. Навіть дуже стерті монети за визначеною пробю можуть слугувати хронологічними реперами. Адаже, як правило, чим якісніша монета, тим раніше вона карбована.

Комплексне використання різних категорій знахідок з пам'ятки дозволяє скорегувати датування по монетам. У багатьох випадках обіг регіональних (власних) монет обмежується роками правління їх володарів та найближчих після цього років. Обіг міжнародних монет не залежить від років їх випуску. Попадання таких монет до певного археологічного комплексу може на 50—100 років різнитися від дати випуску.

Бейдин Г.В., Григорьянц М.Н. Клады и монеты Харьковщины. — Харьков, 2007.

Беляева С.О. Про основні принципи датування південноруських пам'яток другої половини XIII—XIV ст. // Археологія. — 1979. — № 31. — С. 36—45.

Берга Г.М. Монеты в археологических памятниках Латвии IX—X вв. — Рига, 1988.

Бокій Н., Козир І., Позивай Т. 10 років археологічних досліджень золотоординської пам'ятки біля с. Торговиці на Кіровоградщині // Північне Причорномор'я і Крим у добу середньовіччя (XIV—XVI ст.). Матеріали міжнародн. наук. конф., присвяченої 10-літтю археологічних досліджень золотоординської пам'ятки в с. Торговиці. — Кіровоград, 2006. — С. 4—18.

Виноградська Л.І. Дослідження зброярні XV ст. у Брацлаві Вінницької області // Відлуння віків. — К., 2004. — № 1. — С. 76—79.

Грушевський М.С. Молотівське срібло. Археологічна замітка // Грушевський М.С. Твори: у 50 т. — Т. 6. — Львів, 2004. — С. 361—366.

Добролюбський А.О. Кочевники Северо-Западного Причерноморья в эпоху средневековья. — К., 1986.

Ельников М.В., Локарев С.К. Золотоординские монеты из могильника Мамай Сурка // Нова парадигма. — Запоріжжя, 1997. — Вып. 5. — С. 63—70.

Зразюк З.О., Хромов К.К. Скарб монет XIV ст., знайдений біля с. Борщів Барішівського району Київської обл. // Національний музей історії України — Скарбниці історичних пам'яток народу. — К., 2007. — С. 85—95.

Івакін Г.Ю. Історичний розвиток Києва XIII—середини XVI ст. — К., 1996.

Івакін Г.Ю., Балакін С.А. Археологічні дослідження Успенського собору у 1998 р. // АДУ 1997—1998 рр. — К., 2000. — С. 78—79.

Каменецький І.С., Маршак Б.І., Шер Я.А. Аналіз археологічних источников (Возможности формализованного подхода). — М., 1975.

Козубовський Г.А. Находки монет 14—15 вв. на территории Киева. — К., 1991.

Козубовський Г.А. Сіверські монети XIV ст. — К., 1992.

Козубовський Г.А. Клад пражских грошей с контрамарками из Киева // *Stratum plus*. — 1999. — № 6. — С. 153—156.

Котляр М.Ф. Галицька Русь у другій половині XIV — першій чверті XV ст. Історико-нумізматичне дослідження. — К., 1968.

Котляр М.Ф. Грошовий обіг на території України доби феодалізму. — К., 1971.

Крижанівський А. Львівський монетний двір у XIV—XV ст. — Львів, 2007.

Кубышев А.И. Раскопки поселения X—XIV ст. у с. Комаровки // АИУ 1965—1966. — К., 1968. — Вып. 2. — С. 49—51.

Купчинський О. Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII — першої половини XIV століть. Дослідження. Тексти. — Львів, 2004.

Кухар-Онишко Н.А., Травкин С.Н. О новой находке золотоордынских монет в Николаевской обл. // *Одиннадцатая Всероссийская нумизматическая конференция. Тезисы докладов и сообщений*. — СПб., 2003. — С. 84—85.

Кучинко М., Кучинко З. Давні та середньовічні скарби Волині. — Луцьк, 2007.

Кучера М.П. Середньовічне городище біля с. Сокильці на Південному Бузі // *Археологія*. — 1965. — Т. XIX. — С. 201—214.

Кучера М.П. Про одну групу середньовічної кераміки на території УРСР // *Слов'яно-руські старожитності*. — К., 1969. — С. 174—181.

Майко В.В. Кырк-Ерський клад городища Чуфут-Кале в юго-западном Крыму. — К., 2007.

Огуй О.Д. Монетні знахідки на Буковині. Системно-квантове зіставлення. — Чернівці, 2008.

Петрашенко В.А. Древнерусское село по материалам поселений у с. Григоровка. — К., 2005.

Петрашенко В.О., Максимов С.В. Трахтемирів. Подорож у давнину. — К., 2001.

Пивоваров С.В. Нумізматичні пам'ятки Буковини (античний та середньовічний час). — Чернівці, 2002.

Пиворович В.Б. Монети і скарби півдня України. — Херсон, 2008.

Пигарев Е.М. Монеты в погребениях Золотой Орды // *Степи Европы в эпоху средневековья*. — Донецк, 2000. — Т. 1. — С. 283—301.

Погорілець О., Саввов Р. Карбування монет на Поділлі в другій половині XIV ст. // *Грошовий обіг і банківська справа в Україні: минуле та сучасність*. — Львів, 2005. — С. 145—153.

Потин В.М. Монеты в погребениях Древней Руси и их значение для археологов и этнографов // *Труды ГЭ*. — 1971. — Т. 12. — С. 78—89.

Потин В.М. Нумизматическая хронология и дендрохронология (по материалам новгородских раскопок) // *Труды ГЭ*. — 1981. — Т. 21. — С. 76—119.

Рожко М. Празькі гроші на теренах Львова у першій половині XIV століття (За матеріалами археологічних розкопок) // *До джерел. Зб. наук. праць на пошану Олега Купчинського з нагоди його 70-річчя*. — Київ; Львів, 2004. — Т. 1. — С. 619—636.

Соболева Н.А. Клад пражских грошей из с. Чайки Киевской области // *Нумизматика и сфрагистика* — К., 1965. — Вып. 2. — С. 206—210.

Соболева Н.А. Обращение пражского гроша в Центральной Европе // *Славяно-германские культурные связи и отношения*. — М., 1969. — С. 72—76.

Фёдоров-Давыдов Г.А. Монеты Московской Руси (Москва в борьбе за независимое и централизованное государство). — М., 1981.

Фёдоров-Давыдов Г.А. Монеты Нижегородского княжества. — М., 1989.

Фёдоров-Давыдов Г.А. Денежное дело Золотой Орды. — М., 2003.

Шилін Ю.О., Шиліна О.П. Знахідка монет міста Янґі-Шехр. — Шехр ал-Джедід на Вінничині // *Подільська старовина*. — Вінниця, 2008. — Вып. IV. — С. 72—77.

Шостопал А.В. Скарби Черкащини. — Черкаси, 2007.

Янин В.Л., Янина С.А. Начальный период рязанской монетной чеканки // *Нумизматический сборник*. — М., 1955. — Ч. 1. — С. 109—123.

Castelin K. O chronologii pražských grošů Jana Lucemburskeho // *Numismatický sborník*. — 1960. — № 6. — S. 129—167.

Hásková J. Příspěvek k chronologii pražských grošů Václava IV z let 1378 až 1419. Diskusni poznámka // *Numismatický sborník*. — 1976. — № 14. — S. 15—26.

Ivanauskas E. Douchis Robert J. Coins of Lithuania 1386—1707. — Vinius-Columbia, 1999.

Kiersnowski R. Najdawniejsze monety litewskie // *Ryszard Kiersnowski. Historia — Pieniądz — Herb. Opera selecta*. — Warszawa, 2008. — S. 268—321.

Kotlar M. Znaleziska monet z XIV—XVIII w. na obszarze Ukrainskiej SSR. — Wrocław, 1975.

Kozubowski G. Monety księstwa kijowskiego w XIV w. // *Wiadomości Numizmatyczne*. — 1994. — XXXVIII. — Z. 3—4 (145—150). — S. 121—140.

Kubiak S. Monety pierwszych Jagiellonów (1386—1444). — Wrocław, 1970.

Kubiak S. Monety koronne z drugiej połowy XV w. (1447—1506) // *Wiadomości Numizmatyczne*. — 1998. — R. XLII. — Z. 3—4. — S. 119—232.

Pinta V. Studie o chronologii pražských grošů Karla IV. z let 1346—1378 // *Numismatické listy*. — 1971. — 26. — S. 71—80.

Soboleva N.A. Nálezy pražských grosů na území SSSR // *Sbornik Narodního muzea v Praze*. — 1970. — № 3—4. — S. 189—243.

Vesely S. Nález v Jarošově nad Nežarkou (Příspěvek k chronologii grošů Václava IV) // *Numismatický sborník*. — 1964. — VIII. — S. 19—46.

Vesely S. Pražské groše Karla IV // *Numismatický sborník*. — 1968. — X. — S. 123—138.

Г. А. Козубовский

МОНЕТЫ В ИССЛЕДОВАНИЯХ УКРАИНСКИХ ПАМЯТНИКОВ XIV—XV ВВ.

Статья посвящена использованию монет при датировании средневековых памятников. Проанализированы широко распространенные монеты: даты их выпуска, места чеканки, ареалы обращения, легенды.

G. A. Kozubovskiy

COINS IN INVESTIGATIONS OF UKRAINIAN SITES 14th—15th CENTURY

Paper is devoted to coins using in the field of the Middle Ages sites dating. Author analyzed prevailing coins — dates of issue, places of stamping, areal of currency and legends of coins.